

Sorskérdésünk a népesedés*

Szomorú tapasztalatom, hogy erősödés helyett egyre lazulnak kapcsolataink a Trianonban elszakított magyar testvéreinkkel. A jelen pillanatban, mondhatni nagyon felforrósodóban van a helyzet. Mészáros Márta Nagy Imre sorsát vitte filmvászonra megdöbbentő erővel. Trianonról, ha vázlatosan is, de jó film készült. Az elmúlt hetekben derült ki a kettős állampolgárságról szóló népszavazás kapcsán, hogy kormányzatunk mily szűklátókörűen ítéli meg a kérdést. A 37 év marxista-leninista propagandáját az elmúlt 14 év nem tudta elensúlyozni. Bocsássanak meg népünk azon részének, akiket félrevezettek. Annyi szép és jó hangzik el felelős emberek részéről, hogy bízunk abban, hogy az igenek lesznek a többségben. Azt is látnunk kell, hogy ha ez jó érzést, biztosságot fog jelenteni a határokon túli magyarok számára, mégis az országgyűlés többsége miatt konkrét segítségre nem lehet számítani. 1989 óta görgetjük magunk előtt a 22 milliárdnyi USA dollárban meghatározott adósságot kamataival együtt. 19 ezer forintnyi segítség a nyugdíjasoknak, 50%-os fizetésemelés a pedagógusoknak, a közigazgatási adminisztrációnak és az orvosoknak már felborította a gazdasági egyensúlyt. Az államadósságok növekedtek, az infláció is nőtt. A legkisebb új megterheléstől is retteg a kormány. Ez nem indokolt, mert a kettős állampolgárság csak eszmei segítséget nyújt. Látnunk kell világosan, hogy sem a határokon túli magyarok, sem a családok nem számíthatnak segítségre ebben a helyzetben. Pedig sorskérdésünk a népesedés, hiszen az általános elöregedés nemcsak az óvodák, iskolák bezárását hozza, hanem karcsúsítani kellene a közigazgatási apparátust is, következnek a posták és így tovább. Az általános elöregedés a társadalombiztosításra, az egészségügyre is hallatlan nagy terheket ró.

Az előadás címével jelent meg tanulmányom, az Iliá Mihály szerkesztette Tiszatáj című folyóiratban 1970 májusában és júniusában. Már akkor megírtam, hogy sok minden az elfogyás irányába mutat. Két to-

vábbi számban (1972) bíráltam az akkor mindenható fődemográfusnak, Szabady Egonnak az optimista előrejelzéseit, melyek a trianoni Magyarország népességét 2000-re 11 millióra jósolta. Közben 1981-ben eljutottunk a „csúcsra” akkor 10 millió-ezren voltunk. 2003-ban már 44 ezerrel többen haltak meg, mint születtek, s most már minden évben nagyobb lesz a fogyás, ha csak... nem valósítjuk meg a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága által megfogalmazott programot, melyet Tóth Pál Péter elnök írt alá:

„A jelenlegi helyzetben a termékenységcsökkenés **lassításához** megítélésünk szerint komplex, kiszámítható és politikai konszenzuson alapuló népesedéspolitikára van szükség”.¹ Pár hónappal később a vezető politikai párt népesedéspolitikai „konceptiója” ebből semmit sem terjeszt elő. Nincs szó egy átfogó nemzeti programról.

Ez év augusztusában nyújtottam be pályázatomat a Magyar Tudományos Akadémiához az ún. akadémiai doktori cím elnyerése érdekében. A 351 oldalas munkám címe: Ormánság 1720-1990. A történelmi Magyarország területén a születéskorlátozás, a családtervezés gyakorlati megvalósítására sok területen találnunk utalást már a XIX. század második felétől kezdve. A kevés szántóföldi területtel rendelkező felvidéki megyéktől kezdve Krassó – Szörény vármegye román többségű területein át a szászok földjéig mindenütt van családtervezés. Megtaláljuk ezt a Dunántúlon, a Keme-salján, a Sárköz vidékén is, de legnagyobb publicitást az ormánsági egyke nyert. Höbling Miksa Baranya vármegye tiszti orvosa már 1839-ben ír róla. A Dunántúli egykeről és következményeiről megrázó írások jelennek meg, Fülep Lajos zengővárkonyi lelkésztől, Kodolányi Jánostól, az írótól, Hídvégi Jánostól, a vajszói orvostól és a kákicsi lelkésztől, Kiss Gézától. Ez az 1920-as évek vége és az 1930-as évek eleje. Kovács Imre A néma forradalom című munkája bírói elítél-tést vált ki.

¹ Állásfoglalás az MTA Demográfiai Bizottságának 2003. június 5-i ülésén

Kákicsi Kiss Géza az Ormánság határát ott húzza meg, ahol az ormánsági népviselet, a viszonylag rövid szoknya, a bikla divatos. Ide 46 községet sorol. Igen igényes tanulmányban Andorka Rudolf mutatja be, hogy az ormánsági egyke kezdete a XVIII. század utolsó évtizedében már határozottan kimutatható.² Én az Ormánsághoz sorolható 46 községgel egyenként foglalkoztam a fontos demográfiai adatokat feltárva. Mindegyik községben interjúkat készítettem a falu sorsát ismerő idős emberekkel, hogy mi lett az ősi családok sorsa. Alapul az 1720-as országos összeírás és az 1767-es urbárium névanyagát vettem.

A születéskorlátozás kialakulásáról, családonként csak egy gyermek felnevelését vállaló általános gyakorlatról, ennek gazdasági hátteréről kákicsi Kiss Géza unokaöccse, Kiss Z. Géza írt több mint 200 oldalas monográfiát. Igen tömören összegezve úgy foglalkozhatunk össze az egyke kialakulásának folyamata és elterjedése, hogy a gazdasági viszonyok szorították erre a táj ősi népességét. A dél-baranyai ormánsági táj és népessége nem kapta meg a gazdasági, társadalmi előrelépéshez a lehetőséget. A megélhetés egyetlen forrása a föld és annak nagysága volt. Egy 12 holdas gazda még meg tudott élni földjéből, de ha azt már két részre kellett osztani, akkor lényegében cseléddé vált, másutt kellett munkát vállalnia. Ez nem volt jó sem a fiatal családnak, sem az öregeknek. Az élet alapvető törvényével szemben a szerény megélhetés igénye szorította őket az egykére. A kor halandósági körülményei között a fennmaradáshoz három-négy gyermek világrahozatala lett volna szükséges. Ez az eltúlzott születéskorlátozás – nem is nagy időtávon belül – a népesség kipusztulását hozza. A vizek lecsapolása után nem a parasztság kapta meg a kiszáritott földeket, hanem a földesúr. A megélhetés beszűkülése szorította tehát a népességet az egykére.

Szokásaiban, életformájában zártság jellemző az ormánsági községekre. Ez már elvezet bennünket egy olyan általánosításra, ami sok ezernyi okot foglal magában. Ha körülnézünk Magyarországon és Európában, mindenütt egyértelmű, hogy különböző okok miatt vala-

mi cél elérésében zárttá válik az egyén, s nem lép házasságra, nem vállal gyereket, s ha igen, leginkább csak egyet. A jelen körülmények egyértelműen mutatják, hogy Európa népei elöregednek, s arra kényszerülnek, hogy más kontinensek népeit befogadják.

Könyvemben azt szerettem volna bemutatni, hogy a születéskorlátozással régóta élő népesség sorsa hogyan is alakul. Munkámban természetesen azt is bemutatom, hogy egy gazdasági fejlődésben alig érintett területen hogyan csökken a népesség az elvándorlás miatt is. Népi fordulattal élve Ormánság népe két végén égeti a gyertyát: él a születéskorlátozás túlzó eszközével, ugyanakkor valahova elvándorol. Mindezt, ennek arányait munkámban részletesen bemutatom.

Ormánság **össztlakossága** néhány fontosabb időpontban így alakult.

1827	16 442
1869	22 476
1900	23 686
1930	22 294
1960	20 737
2001	16 644

Az össznépesség számai elleplezik a **törzsnépesség** tényleges fogyását. Szórványosan egyes községekben régebben is éltek cigányok. Kezdetben ezek aránya az egyes községekben csak lassan növekedett. Az 1950-es évek nagy drávai áradásai hoztak nagyobb betelepülést, majd a korábban alig számba vett cigánytelepek népességének beköltözése enyhítette a népességfogyási folyamatot.

Mind a népesedési folyamat megértése, mind a következmények feltárása, mind az előrebecslés érdekében fontos volt a születések számának pontos megállapítása, az 1000 lakosra jutó arányok kiszámítása. Az anyakönyvi adatok alapján korábról tudtunk adatokat nyerni, mint ahogy egész Magyarországról azokat eddig megadták.

² Andorka Rudolf: Születésszabályozás az Ormánságban a 18. század vége óta = Demográfia, 1970. 73-83.p.

Andorka Rudolf: Adalékok az ormánsági egyke történetéhez Vajszló és Becsence református anyakönyveinek családrekonstrukciós vizsgálata alapján In.: KSH Népeségtudományi Intézet Történelmi demográfiai füzetek. ...szerk.: Dányi Dezső Bp. 1981. 57-96. p.

Születések ezer lakosra

Évtized	Ormánság	Magyarország
1830-1839	27,5	nincs adat
1840-1849	25,8	nincs adat
1850-1859	24,3	41,3
1860-1869	25,1	41,4
1880-1889	21,4	44,4
1900-1910	22,3	36,4
1920-1930	17,4	21,7
1960-1970	15,2	13,9
1980-1990	13,4	12,4

Nagyon pontos statisztikai felvételek a születési arányok alakulásáról Franciaországban 1800-tól vannak. Ormánságra vonatkozóan a legkorábbi évtized az 1830-as volt. Ekkor Ormánságban, Magyarország e kis szegletében már rosszabbak a születési arányok, mint Franciaország egészében. Ormánságban csak 27,5 az a 1000 lakosra jutó születési arány, ugyanakkor Franciaországban egy kicsivel jobb: 29,2. Ugyanez a minimális eltérés mutatkozik a közvetkező évtizedben, amikor Ormánságban 25,8, ugyanakkor Franciaországban 27,0 ezrelék a születési arány. Ormánság születési aránya rosszabb, mint Franciaországé.³

Másik értékelendő arány, hogy az 1960-70-es évtizedben az Ormánságban már kedvezőbb a születési arány, mint Magyarország egészén: 15,2 az Ormánság aránya, ugyanakkor Magyarorszáé csak 13,9 ezrelék. Ugyanez állapítható meg az általunk vizsgált utolsó évtizedre, az 1980 és 1990 közöttire: Ormánság 13,4 Magyarország egésze 12,4. Ezek az arányok – Ormánság esetében már nem csak a törzsnépességre vonatkoznak, hanem benne van az időközben vett egyre nagyobb tömegben betelepülő és jobban szaporodó cigányság is.

Mind a születések számának, mind a halálozások számának számbavétele, ebből az 1000 lakosra jutó arányok kiszámítása végül is egy trendet alkot. Ha az arányszámokat egy trendbe tudtuk elrendezni, akkor a trend alapján megbízható előrebecsléseket is tudunk végezni. A szegedi grémium az 1980-as évek elejére kidolgozott egy előrebecslési metódust. A születé-

si arányok alakulására az ellipszis görbületének leírására alkalmas exponenciális egyenlet hozott eredményt, melyhez mind a mai napig a tényleges születési arányok illeszkednek. A halálozási arányok kiszámítására a Gauss-féle legkisebb négyzetek elméletét alkalmazva 2/3 kitevőjű hatványfüggvénnyel dolgoztunk.⁴ Az elmúlt negyedszázad adatait elemezve a születési arányok – minimálisan – rosszabbak, a halálozási arányok – minimálisan – kedvezőbben alakultak.

Magyarország össznépességére az előrebecslés

2000	10 003 ezer
2010	9 547 ezer
2020	8 840 ezer
2030	8 040 ezer
2040	7 202 ezer

A fentebb említett előrebecslési módszert az Ormánság esetében is alkalmaztuk. Az 1. változatban 1830-tól vettük az arányokat, a 2. változatban 1900-tól.

Ormánság népességének előrebecslése

(25% cigány népesség nélkül)

Év	1. változat	2. változat
2000	11 036	10 557
2010	5 739	5 173
2020	1 941	1 604
2030	300	211
2040	A törzsnépesség elfogy, beolvad.	

Az 1950-es évek második felében (1957) jelent meg Dávid Zoltán tanulmánya a XVII. századi demográfiai viszonyokról.⁵ Ez tekinthető a magasabb igényű történeti demográfia kibontakozása kezdetének. Eszmei előzmény ehhez a Mályusz Elemér által elindított népesedéstörténet 1932-ben.⁶

Somogy megyéről 1959-ben Szabó Istvánnal megvédett doktori disszertációm óta a történeti demográfia tudományágának kibontakoztatását igyekszem segíteni. A nálam jelentkező szakdolgozatók munkáját is ebben az irányban segítem. Már 8 éve a történeti de-

³ Mitchell, Brian R.: *European Historical Statistics 1750-1976*. London, 1980. 124-128. p.

⁴ Kovács Zoltán: *Népességi előrebecslés új elmélete az 1996-os adatok figyelembevételével = Demográfia, 1997. évf. 4. sz. 375-382. p.*

⁵ Dávid Zoltán: *Az 1715-1720. évi összeírás In: A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovacsics József. Bp. 1957. 149-199.p.*

⁶ Mályusz Elemér: *A népesség története. In: A magyar történetírás új útjai Szerk: Hóman Bálint Bp. 1932. 237-268.p.*

mográfia mint speciális kollégium felvehető tantárgy. Szabadkára való indulásom előtt láttam, hogy már az internetre is felkerültem. Azt is láttam az interneten hogy a Vajdaságban is művelik a történeti demográfiát. Az **Adán** végzett adatgyűjtésről, Josip Štefković atya kutatási eredményeiről számolt be Molnár Csikós László.

A történeti demográfiai kutatási eredmények felhívják a figyelmet a népességfogyás súlyos, negatív következményeire. A mostani meghívás a megtiszteltetésen túl, az előadás megtartásának örömen túl azt is jelentette, hogy azt kell látnom, hogy törekvéseim együttérzésre, megértésre, megerősítésre találnak itt. Én azt hittem, hogy elemzéseim bátor következtetéshez vezetnek. De Ady Endrere gondolva itt találtam még bátrabbra, Mirnics Károlyra. Ő szélesebb körű társadalomvizsgálat alapján még keményebben fogalmaz.

Mi tudósok, helyesebben tudósjelöltek, kandidátusok – úgy látom, megtesszük, ami tőlünk telik a tájé-

koztatás érdekében. A többi már az ország, népünk vezetőjének a felelőssége. A küzdelem jeleseit nem kívánom most felsorolni, csak a leglényegretörőbbet, Ráth Zoltánt idézem 1901-ből: „... meg kell szüntetni a gyermeket nevelő családokra nehezedő súlyos terheket, ...ha nem, a lassú vérzés és összezsugorodás szegyeneljes jövője vár reánk.”⁷

Készültem még arra, hogy röviden áttekintem a magyar népesség pusztulásának főbb állomásait az első világháborútól az 1981-től bekövetkező tényleges fogyásig. E nem könnyű előadás hallgatása mindnyájunkat elfárasztott. Egyetlen kérdéssel szeretnék fordulni tisztelt hallgatóságomhoz. Mi a véleményük arról, hogy mit kellene tenni a magyar törzsnépesség elfogyásának lassítása érdekében? Kérem tiszteljenek meg gondolataik felvetésével.

Mindegyik válasz értékes volt számomra, megerősített abban, hogy milyen irányban kell lépnünk.

A számomra legkedvesebbrel kezdem, aki egyszerűen azt fogalmazta meg, hogy azt kell tennünk, mint az albánok, a családokban több gyereket kell nevelnünk – én azt is látom, hogy a gyermeket és gyermekeket nevelő családok nehezebb helyzetben vannak, a közösségnek is segíteni kellene őket anyagilag, ha valóban változást akarunk. Ide az ingyen tejtől kezdve a fiatalok olcsóbb bérlakáshoz való juttatásáig igen sok minden tartozik.

A hozzászólások zöme a megváltozott erkölcsre, a mának élésre, az etikai problémákra hívta fel a figyelmet. Eljutottunk a pedagógusok nevelő munkájáig. A szórvány magyarokkal való foglalkozás, az iskola, az egyház fenntartására irányította a figyelmet. Azt is látnom kell, hogy a szórvány magyarság megmaradásában mily fontos a történeti tudat. Jó történelemkönyvre lenne szükségünk, egy olyan történelmi tankönyvre, mint a zsidó népnek van az Ószövetség.

Az egyik hozzászóló jól látatja, hogy világprobléma, mai szóval élve globális probléma a túlnépesedés. Már a 80-as évek végén felhívtam a tájékoztatással foglalkozó illetékesek figyelmét arra, hogy ha ezzel a kérdéssel túl sokat foglalkozunk, az a konklúzió, hogy mily jó az, hogy nálunk nincs ilyen probléma. Európa népeinek az a problémája, hogy ne fogyjanak el!

Ebben a súlyos helyzetünkben Zrínyi Miklósnak, a költőnek, a hadvezérnek, a polihisztornak a figyelmeztető szavai jutnak az eszembe, őt idézem:

(Ne bánts d a magyart, Az török áfi um ellen való orvosság). „Ne bánts d a magyart! Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne kiáltson fel utolsó veszedelmeden? Hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon? ...halld meg engem élő, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz!” – Ezékiel prófétát idézi latinul: ha az őrálló a közelgő kardot, a veszedelmet nem jelzi, a fegyvertől elveszettek véréát az ő kezéből kéri számon az Úr.

⁷ Ráth Zoltán: Népszaporodásunk kérdése a XX.század elején Bp. 1901. 48.p.

*A 2004. november 24-én a Szabad Liceum és a ZMTE szervezésében tartott előadás autorizált szövege